

ZUIDELIJK AFRIKA
2003-4

Leren wat recht is...

Eulalia Rocha Silva: “En dat gaat lukken”

Bram Posthumus

Lessen in burgerschap, dat is waaraan Angola behoefte heeft. Dat zegt Eulalia Rocha Silva van het Angolese vrouwen netwerk Rede Mulher. Want vrede is meer dan afwezigheid van oorlog.

Het was nog oorlog. Maar in het geïmproviseerde buurttheatertje in een afgebladderde en half platgeschoten wijk in Angola's tweede stad Huambo was daar even geen tijd voor. Deze namiddag ging het over een dokter die geld vroeg voor een consult. Mag niet! Het ging ook over een vechtpartij tussen echtelieden en over een docent die zich vergreep aan een studente. Verboden! Het theatergroepje bestond uit studenten die vonden dat de bewoners van de halfvergane wijk hun rechten en plichten moesten kennen. Want die oorlog zou toch een keer afgelopen zijn en het is goed dat mensen daar alvast op voorbereid zijn.

Acht jaar later is de oorlog voorbij – maar met de kennis bij de burgers is het niet opgeschoten. Eulalia Rocha Silva is welzijnswerker, lid van het financiële comité bij het Angolese Rede Mulher (Vrouwen netwerk), een koepel van vijftig organisaties in de helft van de achttien provincies. Ze is ook actief bij de OMA, de van oudsher tamelijk eigengereide vrouwenvleugel van de regeringspartij MPLA. Ze stelt het volgende vast: “Mensen in de arme wijken kennen de wet niet. Er worden wel wetten gemaakt, maar die reiken niet tot in de achterbuurten.”

Die achterbuurten hebben een naam: *musseque*. Daar wonen de miljoenen mensen die voor de oorlog zijn uitgerend; in de meeste gevallen naar Luanda, maar ook naar de provinciehoofdsteden in het binnenland. Het zijn uitgestrekte, zonder enig plan neergesmeten en alsmaar uitdijende wijken, overbevolkt, vol leven en herrie, meestal verstoken van water, elektriciteit, gezondheidszorg en onderwijs. En iedereen is er arm. Rocha Silva weet wat dat met mensen doet. Ze zit in een netwerk van veertig consultants, die per dag meer dan honderd gevallen in behandeling nemen. Dat zijn meer dan honderd verhalen over onrecht, geweld, verkrachting en psychologische oorlog. “Wij weten in dit land niet hoe we moeten praten en hoe we moeten luisteren. De meeste mensen zetten hun problemen in de schaduw.” Dat doen ze niet alleen uit valse trots of schaamte; men weet vaak helemaal niet dat mishandeling en andere vormen van geweld strafbaar zijn.

In Angola heerst een enorm gevoel van onmacht onder de bevolking, die zijn uitweg zoekt via geweld, achter de voordeur of op straat. Een verkeersruzie loopt al snel uit op een schietpartij, een echtelijke ruzie op een wedstrijd messengooien. Een priester in Lubango had het na de oorlog over “de landmijn in ieders hoofd.” Een van de middelen om de vanzelfsprekendheid van geweld te bestrijden, is onderwijs. Rocha Silva zegt het zo: “Waar Angola verschrikkelijk veel behoefte aan heeft, is *educação cívica*, lessen in burgerschap. Vrede is tenslotte meer dan afwezigheid van oorlog. Het betekent zaken als brood, water en melk in huis, sociaal welzijn.” Dat is waarmee de groepen van Rede Mulher zich bezighouden; via onderwijs, maar ook door te lobbyen, campagnes te organiseren en seminars te houden.

Aan één kwestie hebben Rocha Silva en haar collega's met succes iets kunnen veranderen:

het weggagen van weduwen. “Vrouwen laten hun huwelijk niet legaliseren. Als hun man komt te overlijden, gooit zijn familie haar het huis uit.” Dat betekent het verlies van een levenswerk. Wie in de *musseque* gaat wonen, streeft ernaar om uiteindelijk een huis- en slaapkamer onder één dak te hebben, *quarto e sala*, het hoogst haalbare voor de meesten. Daarom is Rocha Silva bezig vrouwen over te halen te zorgen voor een huwelijksakte. Heeft dat zin? Absoluut, verzekert ze. Op dit simpele alledaagse niveau is recht wel degelijk te halen. “Bij onmin tussen echtelieden of binnen families streven we naar schikking. Maar mocht het tot een rechtszaak komen, dan kan het best enige tijd duren – soms maanden en soms zelfs langer dan een jaar – maar er wordt zeker recht gesproken.” En wordt er dan niet in het voordeel van de man beslist? “Nee, nee, nee!” En waar komt haar stellige ontkenning vandaan? Heel simpel: “De wet is heel duidelijk: er is geen onderscheid tussen man en vrouw.”

Toch ziet Rocha Silva nog een blinde vlek, en ze gebruikt haar politieke netwerk in het parlement om daar verandering in te krijgen. “We willen een grondwetswijziging doorvoeren, die het mogelijk maakt om een wet in te voeren over geweld binnenshuis.” Er staat nu in de wet dat wie geweld gebruikt tegen een ander gestraft moet worden. Maar dat gaat over gebeurtenissen op straat. Het is het bekende onderscheid tussen de openbare ruimte en privé-ruimte. Er is al een precedent, weet Rocha Silva: “Ouders die hun kinderen verwaarlozen, kunnen nu al gestraft worden. Wat wij dus willen, is dat er een soortgelijke wet komt die geweld binnenshuis strafbaar stelt. En dat gaat lukken.”

Eulalia Rocha Silva

Foto: Thomas Hantke

...En dan je recht halen

David Mendes: zeuren, duwen en trekken

Bram Posthumus

Niemand staat boven de wet, zei de Angolese president ooit. Advocaat David Mendes houdt hem eraan. Via zijn organisatie *Mãos Livres* dwingt hij de burgerrechten af.

Boavista betekent mooi uitzicht. En dat hadden de bewoners van de wijk Boavista in Luanda zeker: op de haven en de daarachter gelegen baai van Luanda. Zeker, de wijk was oud – eigenlijk de eerste *musseque* van de stad – en gelegen op een heuvel waar wel eens aardverschuivinkjes waren. Bij twee van dergelijke incidenten kwamen enkele mensen om het leven en in juni 2001 kondigde de gouverneur van Luanda de ontruiming van de hele wijk aan. Haastige pogingen van de ongeveer 50.000 inwoners om in overleg te treden, mislukten. De ontruiming begon eind juni en gingen gepaard met groot politiegeweld. De ex-bewoners werden gedumpt in een tentenkamp, bijna dertig kilometer buiten de stad. En daar zitten ze nog steeds. Ondertussen verscheen er op het internet een website van een firma die luxe appartementen aanbood, met ondergrondse parkeergelegenheid, 24 uur bewaking en een geweldig uitzicht over de baai van Luanda...

Boavista is een *cause célèbre* geworden in Angola. De ontruiming was aanleiding voor de pas opgerichte organisatie *Mãos Livres* (Handen Vrij) om zich met hernieuwde energie te wijden aan het helpen van burgers die van de overheid meer last dan gemak hebben. “We hebben de functionarissen onder druk gezet om te zorgen dat er goede behuizing voor deze

mensen komt,” zegt David Mendes, advocaat en oprichter en directeur van Mãos Livres. Het heeft een beetje geholpen: volgens een Amnesty-rapport uit november 2003 is er dit jaar eindelijk een begin gemaakt met het opheffen van het schandelijke tentenkamp. Maar niet nadat de bewoners zelf een flink aantal tenten in brand gestoken hadden.

Het is maar één voorbeeld van het werk dat Mendes' organisatie doet. “We nemen alle zaken aan waarvoor assistentie vereist is: geweld in huis, arbeidsconflicten, alles dat we naar ons eigen geweten kunnen verdedigen. We gebruiken daarbij een zin die van de president afkomstig is: niemand staat boven de wet.” In de bijna vier jaren dat de organisatie nu bestaat, is ze uitgegroeid tot een netwerk met acht vestigingen dat burgers helpt de overheid in het gareel te brengen, campagnes voert of ondersteunt, misstanden aan de kaak stelt en lobbyt voor meer openheid. Het sleutelbegrip, wat Mendes betreft, is burgerschap. “Ik vind dat begrip duidelijker dan ‘mensenrechten’. De burgers moeten begrijpen dat zij de eigenaren zijn van dit land en dat de regering de rol speelt van beheerder. En dat betekent dat de regering verplichtingen heeft ten aanzien van zijn burgers.”

Vandaar dus het gezeur, geduw en getrek van Mãos Livres. Mendes: “Dit is werk waarvan internationale organisaties niet houden. De regering vindt het ook niet leuk, want wij keuren dingen publiekelijk af, politiegeweld bijvoorbeeld. Veel andere organisaties schrikken daarvoor terug en bouwen liever scholen of houden zich bezig met gezondheidszorg. Maar dat is niet genoeg. Burgers moeten gaan vragen waarom die scholen er al die tijd niet gestaan hebben. Je moet geen medicijnen uitdelen; je moet vragen waarom er geen betaalbare medicamenten zijn. Het gaat erom dat burgers van hun eigen overheid een normale dienstverlening gaan eisen.” En mocht de overheid daarin falen, dan moet die zich verantwoorden voor de rechter.

Burgers die hun recht halen – dat is in Angola nog niet eerder vertoond, tijdens de honderden jaren koloniale overheersing niet en na de onafhankelijkheid ook niet. Het levert Mendes regelmatig aanvaringen op met de politie, die op zijn dak wordt gestuurd om hem vanwege een vermeend vergrijp vast te zetten. Hij blijft er kalm onder. “Mijn geweten is schoon. Niets van wat wij doen spreekt de grondwet tegen. Er wordt ons wel eens verweten dat we politiek bedrijven. Maar dat is niet waar: wij zijn allang onderdeel van de politiek, als burgers. Onze rechten liggen vast in de grondwet.”

Maar er zijn in het staatsapparaat – en ook in de heersende MPLA – ook mensen te vinden die het eens zijn met Mendes. “Wij worden van binnenuit de partij en de overheid gevoed met informatie. Ik geef één voorbeeld: er overlijden nogal eens personen die in hechtenis zijn genomen. We vertegenwoordigen de slachtoffers en dringen erop aan dat de verantwoordelijken streng worden gestraft. De foto's die we regelmatig over dit onderwerp publiceren, krijgen we van mensen die voor de politie werken en het grondig oneens zijn met de methoden die daar gebruikt worden. Wij ondernemen actie, maar noemen nooit de bron. Dit soort dingen is voor ons een signaal dat we met ons werk de samenleving helpen.”

Amnesty International publiceerde in november 2003 een rapport getiteld ‘ANGOLA. Mass forced evictions in Luanda – a call for a human rights-based housing policy’.

“Burgers moeten een normale dienstverlening gaan eisen”

Foto: AP Photo/Denis Doyle